

PROFESORĖ
HABILITUOTA DAKTARĖ
AUDRONĖ KAUKIENĖ
(1941-06-23 – 2017-10-03)

2021 metais paminėjome Klaipėdos universiteto 30-metį. Universitetui 30 metų – dar tik vaikystė, aktyviausias naujų patirčių ir grūdinimosi laikas, kliūčių ruožas, kupinas ieškojimų ir pasiekimų. Šiandien paminėjome ir profesorės habil.

dr. Audronės Kaukienės 80-metį. Tai tinkama proga ne tik ją pagerbti, bet ir pažvelgti į save kaip universiteto bendruomenę. Tai proga kiekvienam iš mūsų įvertinti save patį, kaip jos narį, iš laiko perspektyvos ir matavimu tų žmonių, kurie savo asmeninėmis pastangomis ir talentu subrandino ir įgyvendino universiteto idėją. Atrinkti įdomiausius faktus ir rasti tinkamą stilių kalbant apie Audronę Kaukienę nėra lengva. Pasakoti apie neeilinę asmenybę šabloninėmis frazėmis, kurių ji pati nemėgo, būtų nepagarba. Šių eilučių autorė yra pirmoji profesorės doktorantė (tais laikais buvo vartojamas toks keistas žodis – „aspirantė“), viena iš jos sukurto ir puoselėto folkloro ansamblio „Vorusnė“ dalyvių. Todėl šis kiek subjektyvus pasakojimas ne tik primins Audronės Kaukienės biografiją ir jos indėlį į Lietuvos mokslą, bet ir papildys detalėmis, liudijančiomis paprastą tiesą, kad mokslininkai yra žmonės.

Audronė gimė Kaune, tačiau Kauno kaip savo vaikystės miesto neprisimeina, nes karas daugelio šeimų likimus pasuko netikėta linkme. Vilniuje augusiai, prestižinę gimnaziją (tada vartojome terminą „vidurinė mokykla“) aukso medaliu baigusiai, universiteto Teisės fakulteto docento vienturtei dukrai sovietmečiu visi takeliai turėjo būti jei ne rožėmis, tai baltomis smiltimis nubarstyti. Bet taip nebuvo. Mergaitė dar kūdikystėje pažino našlaitės dalią: savo mamą ji matė tik nuotraukose – amžinai jauną ir gražią – ir tik vaizduotėje galėjo užpildyti jos paveikslą įsivaizduojamu artumu.

Moterišką šilumą dosniai dalijo močiutė, pas kurią prabėgo vasaros Kupiškųje. Iš jos semtasi paprastos aukštaitiškos išminties, paveldėtas humoro jausmas ir talentas pastebėti žmonėse dalykus, kurių neužmaskuosi jokiais didmiesčiuose išmoktomis manieromis.

Tėvo, mokslininko ir teisininko, Alfonso Žiurlio patarta, Vilniaus universitete ji pasirinko lituanistikos studijas ir mokslus krimto kaip voverė riešutus: godžiai ir greitai.

Ištekėjusi už studijų laikų draugo Antano Jakulio, tapo marčia ir broliene jo aukštaitiškai kaimiškai šeimai, netrukus ir kolege nedideliame mokytojų kolektyve Dubingiuose. Apie šį gyvenimo tarpsnį iš jos pačios teko nugirsti tik nuotrupų, kaip ji pati nupiešė – be tamsių atspalvių, tarsi lengva ranka, švelniai ironizuodama savo idealistines pastangas išmokyti sulenkėjusių šeimų vaikus lietuviškai kalbėti ir rašyti. Išganingas išgelbėjimas nuo šios prievolės buvo kvietimas dirbti Vilniuje, dėstyti universitete ir studijuoti aspirantūroje.

Pirmas 1967 metais disertaciją apgina Antanas Jakulis ir įsidarbina Šiaulių pedagoginiame institute. 1969 metais, dalyvaujant pirmagimei Vaivutei ir į pasaulį besiveržiančiam Erdvilui, sangražiniais veiksmažodžiais apsiginkluoja ir žmona Audronė. Disertacijoje atliktas tyrimas buvo išties brandus, iki šiol naudojamas ne vieno veiksmažodžių istorijos tyrinėtojo, tačiau atskira knyga išėjo, deja, gerokai pavėluotai (*Sangrąžinių veiksmažodžių istorija*. Klaipėda, 2006).

Taip su dviem mažyliais ir dviem moksliniais laipsniais jaunoji šeima žengia į naują gyvenimo etapą Šiauliuose. Jakuliai dėsto kalbos istorijos dalykus ir klasišines kalbas pedagoginiame institute. Tais laikais vienintelė ir teisingiausia partija aukštajam mokslui nurodė ideologinį kursą: mokslo ir meno turinys turėjo būti komunistinis, o forma galėjo būti nacionalinė. Taigi kai kuriose respublikose kurį laiką leista mokyti ir studijuoti nacionaline kalba. Tačiau jokiū būdu ne bet ką ir ne bet kaip. Ir vadovėlius, ir mokytojus reikėjo rengti taip, kad komunizmo ideologija įleistų šaknis negrižtamai. Tuo pat metu pamažu buvo didinama rusų kalbos įtaka: ji brovėsi per laikraščius, televiziją, radiją, mokyklas, darželius, kai kurios įmonės jau rengė dokumentaciją ir susirinkimus „didžiojo brolio“ kalba. Klausimas, kada neberekės versti vadovėlių, buvo beveik išspręstas. Tačiau ne viskas universitetuose ideologams sekėsi taip sklandžiai: vieni pedagogai drąsiai ir atvirai, kiti diplomatiškai, bet atkakliai priešinosi ir šiuo keliu vedė studentus. Vienus tam skatino patirta pokario trauma, kitus – teisingumo jausmas, trečius – tiesiog sveikas protas. Jaunoji lituanistų ir pedagogų karta suprato, kad dirbti reikia čia ir dabar, neatidėliojant ir nelaukiant malonių. Visi, kas pažinojo Antaną Jakulį ir Audronę Jakulienę, turbūt pritartų išvadai, kurią padarėme jau pirmaisiais studijų metais: nebus kompromiso su žmogumi, negerbiančiu gimtosios kalbos, menkinančiu savo tautos kultūrą, besididžiuojančiu savo nemokšiškumu ir paminančiu sąžinę dėl gardaus valgio šaukšto. Tad nenuostabu, kad Šiaulių pedagoginio instituto, o nuo 1971 metų Lietuvos konservatorijos, padalinys Klaipėdos fakultete, pakvietęs dirbti Jakulių porą, gavo kolegas, kurie savo tikslinga veikla ir darbštumu vertė pasitempti visus.

Audronė ir Antanas Jakuliai buvo Klaipėdos fakulteto lituanistinių programų steigėjai (lietuvių kalba ir muzika, lietuvių kalba ir režisūra), dėstė įvairius balistikos dalykus. Dėmesys ir reiklumas, rūpestis ir pagarba, atsargi kritika, suvo-

kiant studento amžių ir patirties stoką, ir visur gelbstintis humoras – tokios buvo jų pedagoginės nuostatos. Vadovaudama diplominiams darbams ir juos recenzuodama, profesorė kiekvienam autoriui rasdavo pagyrimo žodį, todėl, nors rezultatai ne visada buvo džiuginantys, jiems suteikdavo pasitikėjimą savo jėgomis ir motyvuodavo studijoms. Šio teksto autorei pačiai ne kartą yra tekę svečiuotis jų namuose, kartu keliauti – į studentų olimpiadas, konferencijas, ypač dažnai su folkloro ansambliu. Tada tekdavo išgirsti pasakojimų apie mokslo žmones Vilniuje ir Šiauliuose, ir ne tik apie jų pasiekimus kalbotyroje, bet ir apie pomėgius ir linksmus nutikimus. Vilniaus universitete Audronė klausė klasikinių kalbų kursus pas L. Valkūną, J. Dumčią, R. Mironą, baltistiką ir dialektologiją studijavo pas Z. Zinkevičių, rašė darbus pas V. Urbutį ir J. Kazlauską, tačiau bene labiausiai save laikė V. Mažiulio mokine. „Labai daug gavau iš savo mokytojų, tad privalau duoti ir savo mokiniams.“ Jai pačiai teko dėstyti įvairiausių kalbos dalykus, kol išugdė mokinių ir šie perėmė pedagoginės naštos dalį, palikdami daugiau laiko moksliniam darbui.

Bevadovaujant pirmajai disertantei, netikėtai susirgo ir netrukus mirė Antanas Jakulis, o profesorei pačiai teko patirti stuburo operaciją. Kaip disertacijos vadovė ji buvo reikli, bet pernelyg netūpčiojo, turėjai turėti savo idėjų, atnešti gerai paruoštą tekstą. Skvarbiu žvilgsniu perskaičiusi juodraščius, ji pasiūlydavo keletą paprastų struktūros sutvarkymo sprendimų – be didelių šuolių į galias teorijas ir jų atpasakojimų. Tik tiek, kiek būtina. Ji mokė doktorantus, kad niekas geriau už juos pačius temos nepažįsta, kad pati medžiaga diktuoja analizės metodus, kad ji tiesiog prašosi taip sutvarkoma, taip pamatoma, kad reikia pasikliauti savo gimtosios kalbos jausmu, ir niekas geriau už mus, lietuvius, lietuvių kalbos neišmano. Nieko nedaryti paviršutiniškai, bet rūpestingai formuluoti kiekvieną mintį. Būdama klasikinės filologijos žinovė, ji metodologiškai nuosekliai tyrė baltų kalbų istoriją. Audronės Kaukienės darbai cituojami visų šios srities baltistų, su ja diskutuojama ir dabar, po autorės mirties, ir tai yra viena iš nemirtingumo paslapčių. Į mokslą ji priragino daug gabių studentų, taip Klaipėdoje sukūrė lingvistinę mokyklą. Bet ne visi išliko mokslo kelyje: vieni apgynę disertaciją liko trypčioti vietoje, kiti nepriėjo ir iki gynimo. Priežastis, žinoma, buvo ne vadovė, kuri nė vienam negailėjo laiko, jeigu tik buvo prašoma. Jaunųjų mokslininkų nubyrėjimas buvo ir tebėra viena iš skaudžiausių visos Lietuvos humanitarinių mokslų problemų. Tačiau niekas lengvo gyvenimo ir nežadėjo, nežadėjo jo ir Audronė Kaukienė.

Sukūrusi folkloro ansamblį „Vorusnė“, profesorė prie liaudies kultūros ištakų pritraukė ne tik filologijos, bet ir kitų programų studentus, ansamblį lankė ir fakulteto darbuotojai, įsitraukė miesto moksleivių. Apsigyvenusi Klaipėdos krašte, mokslininkė gyvai pajuto tirpstantį klaipėdiškių etninį paveldą, skubėjo

jį fiksuoti ir ragino tai daryti savo mokinius. Ansamblis tikslingai pasuko Mažosios Lietuvos kultūros gaivinimo kryptimi. Ji artimai susidraugavo su šio krašto senbuviais ir Lietuvoje, ir išeivijoje, įsiliejo į jų bendriją ir ne tik sėmėsi iš jų patirties, ne tik mielai dalijosi su jais savo žiniomis, bet ir uoliai dirbo šio krašto kalbos istorijos tyrinėjimų srityje, primindama, kad niekas kitas, o Klaipėdos universitetas turi tęsti Karaliaučiaus Albertinos misiją. Bebaigiančią išnykti klaidiškių aukštaitiškąją patarmę ji aprašė remdamasi brolių Viliaus ir Makso Gaigalaičių laiškais (*Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė: brolių Viliaus ir Makso Gaigalaičių raštų kalbos pagrindu*, 1997). Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos kultūros ir raštijos veikėjams ji skyrė savo pranešimus miesto bei regiono konferencijose, kūrė koncertines programas, ir visur ją lydėjo studentai – skaitovai, aktoriai, dainininkai. Taip ji suprato savo, kaip lituanistės, veiklos prasmę.

Nepamiršo ji ir savo vaikystės Kupiškio, jo tarmę puikiai mokėjo, kaip ir būdinga „išeiviams“, išlaikė ją senoviškesnę, negu ji išliko pačiame Kupiškyje. Gal tarmės, gal sutartinių pasiilgusi, ji subūrė draugijon Klaipėdos kupiškėnus ir redagavo Algirdo Vaitiekūno knygą, parašytą kupiškėnų tarme. Jos doktorantė Asta Balčiūnienė tapo kupiškėnų tarmės tyrėja.

Ryškiai prisimename pirmuosius Sąjūdžio žingsnius ir profesorės užsidegimą Klaipėdoje kurti universitetą. Dabar iš laiko perspektyvos tai buvo itin drąsus žingsnis: reikėjo įtikinti miesto ir valstybės galvas, kad nevalia praleisti istorinės galimybės, kuri nepasikartos. Reikėjo suburti tokių pat pasiryžėlių komandą, atkakliai belstis į visas duris, rašyti šūsnis popierių, argumentuoti, įrodyti, kad turime potencialo. Audronė Kaukienė neabejodama stėjo tautinės mokyklos idėjos šalininkų pusėn, nes matė Lietuvą kaip savarankišką ir orią valstybę su savo kalba, kuri turi būti puoselėjama ir ja turi būti kuriamas ir mokslas, ir kultūra, kurios šaknys yra pačioje tautoje. Tai anaipso nereiškė uždarumo ar sąstingio, bet kryptingą judėjimą greta kitų tautų, neprarandant savasties. Ji siūlė naujas programas ir jos buvo įgyvendintos, nors materialinė bazė ir dėstytojų padėtis anaipso nebuvo pavydėtina. Tačiau, laimė, turėjome studentų, kurių noras studijuoti buvo didesnis už visus rūpesčius ir nepriteklus. Audronės Kaukienės vadovaujamos katedros darbuotojų dėka Lietuvos inteligentiją papildė universiteto auklėtiniai, kurie, greta seniau pasiteisinusių programų, tokių kaip lietuvių filologija ir režisūra, studijavo ir tokias: lietuvių kalba ir evangeliškoji teologija, evangeliškoji teologija, lietuvių filologija ir latvių kalba, lietuvių filologija ir etnologija. Šias programas baigę absolventai pasklido po Lietuvą, didžioji dalis sėkmingai dirba pagal specialybę įvairiose švietimo, mokslo, kultūros srityse, žiniasklaidoje, o Lietuvos liuteronų bažnyčia pasipildė jaunais kunigais.

Audronė Kaukienė inicijavo lituanistinės krypties doktorantūrą Klaipėdos universitete ir jai vadovavo. Ir jos pačios, ir jos vadovaujamų doktorantų mokslis-

nė veikla vyko trimis kryptimis: baltų kalbų veiksmažodžio istorija, prūsų kalbos tyrinėjimai ir Mažosios Lietuvos kalbinio palikimo studijos. Ji publikavo 7 monografijas, 2 mokymo priemones, per 50 mokslo straipsnių, buvo kelių mokslo leidinių sudarytoja, skaitė pranešimus nacionalinėse ir tarptautinėse mokslo konferencijose, buvo KU mokslinio žurnalo „Tiltai“ ir kelių tarptautinių mokslo žurnalų redaktorių kolegijos narė, habilitacijos ir atestacinių komisijų narė. Audronė Kaukienė jautė pareigą ir atsakomybę už pradėtus ir neįgyvendintus humanitarinės krypties darbus, daugelį metų buvo universiteto Senato narė, o 1997–1999 metais – Senato pirmininkė.

Tačiau atrodo, kad kaip tik eidama įvairias atsakingas pareigas laikui bėgant pajuto, kad politikos vėjai ėmė pūsti kita kryptimi. Profesorės vizijose universitetas buvo ne rinkos sąlygomis veikianti paslaugų įmonė ir politikų įnorių tarnaitė, o mokslo įstaiga, tarnaujanti pačiam mokslui, savo valstybei, ir lietuvių kalba yra svarbi to valstybingumo dalis. Tikriausiai suprato, kad jos ir bendraminčių jėgos priešintis naujiems vėjams senka, ir nusprendė išeiti į pensiją. Kol regėjimas leido, ji dar dalyvavo moksle, kaip emeritė skaitė paskaitas, publikavo mokslinius straipsnius ir bendravo su žmonėmis, kuriuos norėjo matyti.

Tačiau kad ir ką nuveiktų moksle ir visuomenėje, ji niekuomet neprarado prigimtinio pašaukimo būti mama. Su vyru Antanu jie užaugino tris vaikus. Duktė Vaiva – gydytoja, sūnus Erdvilas – kalbininkas, humanitarinių mokslų daktaras, monografijos bendraautoris, duktė Dalia – humanitarinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto lektorė.

Universiteto sukakties proga ir pagerbdami profesorės nuopelnus, galime pasvarstyti, kur ji buvo teisi, kur ne, kuo jos dėka praturtėjo baltų kalbotyra, Klaipėdos kraštas bei visa Lietuva ir ką išsinešė jos mokiniai. Ar mes, kurie tęsiame jos pradėtus darbus, einame teisingu keliu?

Prof. dr. Dalia Kiseliūnaitė